

Epitaphius in Joannem Ducam

Τοῦ Ἀκροπολίτου κυροῦ Γεωργίου ἐπιτάφιος τῷ ἀοιδίμῳ βασιλεῖ κυρῷ
Ἰωάννῃ τῷ Δούκῃ.

1 Ἴου ἰοῦ καὶ ὁ μέγας τέθνηκε βασιλεύς, ἰοῦ ἰοῦ ὁ περί πυστος Ἰωάννης καὶ κράτιστος, τὸ φοβερὸν καὶ φρικαλέον τοῖς ἐχθροῖς ὄνομα, χάριεν δὲ ἡμῖν καὶ ποθούμενον. ἰοῦ ἰοῦ τὸ τῶν Ῥωμαίων ἐχυρώτατον καταβέβληται πύργωμα, τὸ Σεμιραμείων τειχῶν ἐρυμνότερον, ἐν ᾧ τὰ πάντα περιφράγγυντο καὶ τοῖς ἐναντίοις διετηροῦντο ἀνεπιβόλευτα. ὁ κοσμικὸς στύλος σεσάλευται καὶ κατήρρακται, ὃς εἰς ὕψος αἰθέριον τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνῆγεν ἀρχὴν καὶ περιφανεστέραν πᾶσιν ἐτίθετο. τὸ κέντρον τοῦ τῶν Αὐσόνων κυκλώματος ἐξηφάνισται, ἐξ οὗ γραμμαὶ πρὸς ξυνοχὴν ἀπεπέμποντο, τὰ μὲν τῆς σωστικῆς περιφανείας περικρατοῦσαι τε καὶ ξυνάγουσαι, μακρὰν δὲ βάλλουσαι τὰ τῶν ἐχθρῶν κεντρία τὰ καθ' ἡμῶν ἐπαλλόμενα. ὁ κλεινὸς καὶ λαμπρὸς ἀπέσβεσται ἥλιος, δι' οὗ προσκόμματος λίθους ἡμεῖς ἐφυγγάνομεν, δι' οὗ φαῦσις ἠδεῖα ἡμῖν, δι' ὃν καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχη μόνως τὴν βάδισιν ἐποιούμεθα, ἐξ οὗπερ ἀκτῖνες ἀπέρρευον χαριτόβλυτοι, πᾶσαν Ῥωμαίων χθόνα περιαυγάζουσαι, ὑφ' ᾧ καὶ κατετεφροῦντο τὰ τῶν ἐναντίων φρονήματα, ὃν οὐ σελήνης ὑποτρέχειν σῶμα, τὸ αὐτὸ μικρὸν κολουεῖν ἠδύνατο, ἄλλοθρόων ἀναιδῶν κεναυχήματα, οὐδὲ νέφους ἀχλὺς ὑπεσκότηζεν, ἀντιμάχων δολερῶν διαβούλια.

2 Ἴου ἰοῦ, ἀνακτέον γάρ μοι τὸν λόγον εἰς τὸ θρηνώδημα. φεῦ τοσοῦτου πάθους, ἰαταὶ τῆς τοιαύτης ἡμῖν συμφορᾶς. πέπτωκε δένδρον τὸ ὑψιτενὲς καὶ πλατύκομον, ἐν ᾧ τὰ τῶν ὄλων ἐψυχαγωγοῦντο περισκεπόμενα, οὐχ ἠλιακαῖς εἰληθερούμενα καύσεσιν οὐδὲ ταῖς ἐκ χιόνων πηγυλίσι ἀποψυχόμενα. ἄρ' ἄγε, ὦ παρόντες Ῥωμαῖοι, ἀληθῶς αὐτοῖ τῷ βίῳ περίεσμεν τοῦ βασιλέως ἐξ ἡμῶν ἀποπτάντος, ὃς ψυχῆς λόγον ἢ ζωῆς τόπον ἐν ἡμῖν ἀπεξέφερον; ἢ ζῆν μὲν δοκοῦμεν, τῇ δ' ἀληθείᾳ τεθνήκαμεν; ἔστι γὰρ καὶ θάνατος ἐν ἀνθρώποις μήπω φαινόμενος, ὄντως δὲ ὦν καὶ τοῖς ἐξετάζουσι γινωσκόμενος, αὐτομιᾶ δὲ μύθου καὶ λίθου ἐξ ἀνθρώπων ποιεῖ καὶ δακρύειν τοῦτον οὐ κατοκνεῖν ἀποφαίνεσθαι. λιθοὶ μὲν γὰρ ὄντως ἀνθρώπου φύσιν πάθος ἐπεισφρήσαν βαρὺ καὶ ἀναίσθητον ἐν τοῖς ἄλλοις ἐργάζεται μόνου τοῦ ἄλγους ἐχόμενον καὶ διηνεκῶς δακρύειν βουλόμενον.

3 Ἄρ' οὖν, ὦ Ῥωμαῖοι, ὁ κράτιστος ἐκεῖνος καὶ τῶν πώποτε βασιλέων μεγαλουργότατος ὡς εἶς τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτὸς τὴν γῆν ὑποδέδυκε καὶ ψυχρὰν περιβέβληται πλάκα, λίθων λαμπροτάτων καὶ μαργάρων ταύτην ἀνταλλαξάμενος; ὁ πολὺς τὴν ἰσχύν, ὁ τὴν σύνεσιν ἀπαράμιλλος, ὁ πολλαῖς μάχαις ἐξετασθεὶς καὶ πλείστας νίκας ἀναδησάμενος, οὗ τὰ τρόπαια ὑπὲρ ψάμμον θαλάσσης καὶ ἄστρων πλῆθος μὴ ἀριθμούμενον, τὰ μὲν κατὰ χέρσον, τὰ δὲ κατὰ θάλατταν, ὃν ὁ φριμακτίας ἔτρεσεν Ἰταλός, ὃν ὁ μάχιμος πέφρικε Πέρσης, ὃν ἐδεδοίκει Παίων αἰμοχαρῆς καὶ Μυσὸς καὶ Δαλμάτης ὑπέπτηξαν, οὗ τὸ δόρυ καὶ ἐς Γαδείρων ὄρους πεφόβηνται, οὗ τὴν σπάθην καὶ οἱ κατὰ πάντων ἀριστεύοντες ἐτετρέμαινον; ἄρ' οὖν οὕτως ἐκεῖνος σὺν τοῖς λοιποῖς Χάρωνος γεγένηται παρανάλωμα καὶ ξίφους ἔργον θανατηροῦ; καὶ κατεκαυχήσατο καὶ αὐτοῦ τὸ τοῦ Πλοῦ τωνος βέλεμον; τίς μοι δοίῃ φωνὴν Στεντόρειον, τίς πλατυνεῖ μου τὸ στόμα καὶ εὐρυχανδέστερον θήσειεν, ὡς ἂν φωνὴν ἀπερεύξωμαι τοῦ πάθους ἀξίαν καὶ παραμετρομένην τῷ μεγέθει τοῦ δυσπραγήματος; τίς μοι δανείσοι γλῶτταν Ὀμήρειον ἢ μοῦσαν τὴν Ἡροδότειον, ὡς ἂν τοῦ μὲν αὐτοκράτορος μικρὸν ἐγγίσω τῷ λόγῳ τοῖς ἀριστεύμασι, τῷ δὲ πάθει

παρισώσω τὸν ἐκ τῶν λόγων ὀλοφυρμόν; ἀλλὰ ταῦτα μὲν μὴ καὶ ἀδύνατα ἂν εἶη μὴ μόνον ἡμῖν τοῖς οὕτω χαμαιζήλοις περὶ τοὺς λόγους ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄγαν ὑψηλοῖς τὴν διάνοιαν· ἀλλὰ τίς ἂν μοι χρήσαιτο καθ' Ἱερεμίαν θαλάσσας δακρύων καὶ στεναγμάτων ἤχον βαρύβρομον, ὡς ἂν θρηνήσαιμι προσηκόντως τὸν αὐτοκράτορα;

4 Ἔδει μὲν οὖν ἡμᾶς, ὧ̄ σεμνὴ γερουσία, καὶ πάντας Ῥωμαίους μὴ ὀλοφυρμοῖς μόνον τεθνηκότα δεξιούσθαι τὸν βασιλέα μηδὲ μόνον σπείσασθαι στεναγμούς ἢ δρύψασθαι παρείας ἢ καταξάναι τρίχας ἢ μέγα κωκῦσαι καὶ δακρυόφυρτον ἢ μελανειμονῆσαι πάθους εἰκόνα καὶ σύμβολον· οὐχ οὕτως οὖν ἔδει μόνον ἐκείνῳ τὴν ὁσίαν χαρίσασθαι, ἀλλ' εἶπερ ἦν ὅσιον καὶ τὰς ψυχὰς ἀπιόντι συναπερεύξασθαι καὶ νεκροὺς σὺν αὐτῷ φανῆναι τοὺς πάλαι ψυχωθέντας καὶ ζωωθέντας γε δι' αὐτοῦ. ἐτεθνήκει μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς πρὸ μακροῦ τὰ Ῥωμαίων πράγματα καὶ νενέκρωται, ἀληθῶς Ἱταλικῇ τῇ νόσῳ κατασχεθέντα, ἐξ οὗ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, ἢ κεφαλῆς λόγον ἐπέιχε πάσῃ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, ἐξ ἐφόδου παρεισπεσόντες τῇ δυναστείᾳ τούτων συμπαρεστήσαντο. ὡς οὖν ἠνδραποδίσαντο τὴν βασιλίσσαν καὶ τὴν κυρίαν ἠχμαλωτεύσαντο, ἐντεῦθεν ἅπαν ἀπραγμόνως θεραπευτικὸν ὑπηγάγοντο. αὕτη μὲν οὖν ἡ κοινὴ Ῥωμαίοις γεγένηται συμφορὰ τοῖς ἀπείροις κρίμασι τοῦ θεοῦ, εἰς ἃ μηδὲ Παῦλος παρακλύπτειν δεδύνηται, ὁ εἰς τρίτον ἄρθους οὐρανὸν κάκειθεν ἀπαχθεὶς εἰς παράδεισον. ἐγένετο γοῦν ἐξάπινα ἢ θειοτέρα Ἱερουσαλήμ εἰς ἐρήμωσιν, καὶ τὸ τοῦ προφήτου φάναι ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ καὶ ὡς ἀποβεβληκυῖα τὰ φύλλα ταύτης τερέβινθος. ἀλλ' ἤγειρεν ὁ θεὸς τὸν μέγαν ἐκεῖνον βασιλέα, Θεόδωρον λέγω τὸν Λάσκαριν, ὃς τῆς τῶν Ῥωμαίων νηὸς κλυδαζομένης συνεπελάβετο καὶ ἐπὶ τῶν οἰάκων κεκάθικε καὶ τὴν ταύτης κυβέρνησιν ὑπὸ θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ δεξιωτάτης φύσεως ἀνεδέξατο. πρῶτος οὖν αὐτὸς ταῖς τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἀντεκατέστη*** πολλῶ ἀντεμβολεῖν καὶ τοῖς ἀπαρκτίαις καὶ σκαφοδύταις καικίαις ἀνδρικῶς ἐμαχέσατο. οὐ πολὺς ὁ χρόνος, κάκεινος οὖν παρείληπται πρὸς τοῦ κρείττονος, τὴν δὲ τῆς ὀλκάδας ἡγεμονίαν τῷ δεξιῷ πρὸς ταῦτα καὶ ἐπιστήμονι καὶ οὐ πείραν εἴληφεν ἐκ πολλῶν ἐγκεχειρίκεν. ὁ δὲ τὸ σκάφος παραλαβὼν σμικρότατον πάνυ καὶ ὅσον οὐχ ἀπλῶς κοίλην νῆα ἀλλ' οὐδὲ δρόμωνα ἢ λέμβος λογιζέσθαι τε καὶ φαίνεσθαι, τυννουτοῖ δὲ πλοιάριον καὶ ὄν ὡς ἀληθῶς καὶ λεγόμενον, εἰς τοσοῦτον ἤγαγε μέγεθος ὑψώσεώς τε καὶ πλατυσμοῦ, ὥστε οὐ τριακοντῆρη ἢ τεσσαρακοντῆρη, τὰ περι θρύλλητα τοῖς παλαιοῖς ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀδυνατοῦντα πρὸς σύμπηξιν, ἀλλὰ χιλιοντῆρη ἢ μυριοντῆρη ταύτην κατασκευάσασθαι.

5 Ἀλλὰ τί ἀδολεσχῶ ταῖς μεταφοραῖς καὶ τροπολογῶν βαρύνω τὰς ἀκοάς, ἐξὸν τρανῶς διασαφῆσαι τὰ πράγματα καὶ ὑπ' ὄψιν αὐτὰ παραστήσασθαι; ὁ μὲν δὴ βασιλεὺς οὗτος ὁ μέγας τὴν ἡγεμονίαν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ κηδεστοῦ προσδεξάμενος, κλῆρον δίκαιον καὶ ἀνήκον ἀγκαλισάμενος σχοίνισμα ἀλλ' οὐχ ἄρπαγμα συλησάμενος, ὃ πολλοῖς ἐτέροις ἐπισυμβέβηκε, καὶ ἡγεμονίαν τοσαύτην ὄσῃ οὐδὲ εἰς ἀρχὴν ἀρκοῦσαν εἶναι περίπυστον, μήτοι γε βασιλείαν Ῥωμαίων τὴν περιώνυμον, ἢ τῷ πλάτει καὶ τῷ μεγέθει κατὰ πολὺ τῶν ἄλλων διέφερε-μικροῖς γὰρ αὕτη καὶ εὐπεριγράπτοις τοῖς ὀρίοις περιεσφίγγετο καὶ ἀσθενεστέροις περιεκυκλοῦτο θριγγώμασι καὶ τούτοις εἰς τὴν ἐψῶν μόνον, ἐπεὶ τὰ πλείω ταύτης ἐκαρποῦτο ὁ Ἱταλός. τοιαύτην δὲ τὴν ἡγεμονίαν οὗτος παρειληφώς καὶ ὑπολογισάμενος καθ' αὐτὸν, ὡς οὐ τρυφῆς ὑπόθεσις γίνεται τὸ βασιλικὸν τοῖς εὖ φρονούσιν ἀξίωμα οὐδὲ χλιδῆς λόγος οὐδὲ βλακειὰς παράνυξις, ἀλλ' ἀφορμὴ ἀγώνων μακρῶν καὶ περιφρονεστέρων ἔργων αἰτία, πολέμων τε καὶ τῶν παρεπομένων τροπαίων, ἃ θεὸς ἐπι βραβεύει τοῖς ἀόκνως μαχομένοις ἐπὶ δικαίοις τοῖς πράγμασι- τοιαῦτα δὴ διανοηθεὶς καὶ εἰς ὕψος ἄρας τὸ φρόνημα καὶ ἐξογκώσας

τὸν λογισμὸν οὐ μικρὸν τι καὶ ταπεινὸν οὐδ' ἀγεννῆς καὶ τῶν μὴ πάνυ παραδόξων ἐργάζεται, ἀλλὰ νεα νικὸν καὶ γενναῖον καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ μηδ' εἰς ψιλὴν ἀναπολούμενον ἔννοϊαν.

6 Τῶν γὰρ Ἰταλῶν ἀμάχων μὲν ὄντων καὶ φύσει, ἐξ ὧν δ' εἰς ἡμᾶς εἰργάσαντο πεφουσιωμένων μακρὰ καὶ μαχιμωτέρων γεγεννημένων καὶ τὰ πλείω μὲν τῆς ἐώας ὡς ἔφημεν καρπουμένων-Σκάμανδρος γὰρ αὐτοῖς ὑπετάττετο συνυπέκυπτε τε καὶ Ἄδραμύτιον, καὶ Περγάμου μέχρις ἐπήγγυντο οἱ σταθμοί, Πηγῶν τε χῶροι καὶ Λεντία νῶν ἐτέλουν ὑπόφορα, ἔξω δὲ τούτων ὑπῆρχεν οὐδὲ Λουπάδιον, μικρὸν δὲ τις ἐντεῦθεν ὑπερβαλὼν καὶ εἰς Νικομήδους εἶδε καὶ πᾶσαν τὴν περίξιν χῶραν σφίσι κατανεμομένην ὡς ὑποχείριον-οὕτω γοῦν τῶν ἐξῶν διακειμένων, τῶν δυτικῶν δὲ ἀπάντων πρὸς σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ἐξοιστησάντων τῆς δικαίας ζεύγλης Ῥωμαίων καὶ τῆς δουλείας ἀπερρηγμένων ἐξηνδραποδισμένων καὶ κατα δεδουλωμένων ὡς ἴσασιν ἅπαντες-τοιούτων δὲ τῶν πραγμάτων ὄντων καὶ οὕτω δειλίαν ἐμπαρέχειν δεδουλημένων μὴ ὅτι γε τοῖς πολλοσὶν ἔχουσιν οἷαν ἐκεῖνος ἐδέξατο τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ καὶ τοῖς περιφανέσιν ἔν τε πλούτῳ καὶ πόλεσι καὶ στρατεύμασιν, ὁ δὲ οὐκ ἔπαθέ τι ἀνθρώπινον, οὐ συνεστάλη, οὐκ ἔπηξεν, οὐκ ἔτρεσε τὸ θηριῶδες τοῦ Ἰταλοῦ καὶ πρὸς τὰς μάχας ὀξύρροπον καθὰ γε κάπρου πρὸς ξίφος ἐνθουρόντος, οὐδὲ τὴν κατασχοῦσαν ἐξ αὐτῶν δειλίαν Ῥωμαίους ὡς ἐμποδῶν ὑπετόπασεν, ἀλλὰ πάντα περιφρονήσας καὶ πᾶσιν ἑαυτὸν ἀντιθεὶς καὶ ἀντὶ πάντων μόνον ἑαυτὸν ἀντίσταθμον τοῖς πράγμασιν ἠγησάμενος ἀσπάζεται τὴν κατὰ τῶν Ἰταλῶν μάχην καὶ τὴν εἰρήνην ὡς μηδὲν ὀνοῦσαν ἐκπέμπεται· μετὰ γὰρ τοῦ δικαίου κρείττων εἰρήνης ὁ πόλεμος. δεινὸν γὰρ ἠγεῖτο καὶ ψυχῆς ἀγεννοῦς φρόνημα τὸ τὴν πρῶαν ἀρχὴν καὶ τούτῳ προσήκουσαν ἔκκαλαι ὀφθαλμοῖς ὄραν γεωργουμένην ὑπ' ἄλλοτριῶν καὶ καρπουμένην, καὶ ὡς οἰκεῖον λογίζεσθαι κήπευμα.

7 Τούντεῦθεν συρρήγνυσι μάχην τοῖς Ἰταλοῖς, καὶ ὑπερασπίζει τοῦ δικαίου θεός, καὶ τῆς ἀνδρείας ἐκείνου καὶ γενναιότητος ἀναδείκνυνται τὰ προοίμια· ἐξήττηνται γὰρ κατὰ κράτος οἱ Ἰταλοὶ καὶ νικῶνται νίκην οἷαν ἰδὼν ὁ ἥλιος γέγηθε. βαβαὶ οἷον τὸ ἡλιακὸν φῶς Ῥωμαῖοι τότε τεθέανται, ὅποιαν τῆς ἡμέρας τὴν χάριν, οὕτω κατατροπώσαντες τὸ ἀλλόφυλον καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἀποσκευὴν σκυλευσάμενοι αἰχμαλώτους τε ξύμπαντας ἀπαξάπλῳ ἀναγαγόντες καὶ σχοίνῳ δουλείας καταδεσμεύσαντες λαφύρων τε ἀπείρων ἐμπλησθέντες παντοδαπῶν καὶ παντοίας πλησθέντες τῆς χαρμονῆς. ὡς γοῦν ταῦτα ξυμβαίη, καὶ ὁ ὑψαύχην κατέπιπτε καὶ ὁ τὰς ὀφρῦς ἐπαίρων ὑπεχαλᾶτο τοῦ κενουχήματος, καὶ τὸ φύσημα κατεβέβλητο καὶ τὸ φρύαγμα χαῦνόν τε καὶ ἀδρανὲς ὑπεφαίνετο.

8 Ἐντεῦθεν τὰ ἐν ἡμῖν ἀνεζωπυρεῖτο καὶ ἐθερμαίνετο, ἐκείνων ἀποψυχομένων καὶ νεκρουμένων, καὶ ἀνήγετο κατὰ μικρὸν οὐ καταφρονητοῖς τοῖς ὑψώμασιν. ἐξελήλατο γοῦν Ἰταλὸς τῶν Ῥωμαϊκῶν χωρίων καὶ ἄστεων, καθ' ἕκαστον τούτων μάχην ὑποστὰς κρατεράν, ἐν χειμῶνων ἀκμαῖς, ὅποτε ὕει πολλὰ καὶ νιφετοῖς παλύνονται ἄρουραι, ὅποτε ἄγαν πηγνυται ὕδωρ καὶ τῷ ἄγαν τοῦ ψύχους καὶ γεωργὸς καὶ ποιμὴν παντελῶς ἀργεῖν κατακέκρινται καὶ ὁ μὲν τοῖς οἰκίμασι περικέκλεισται, ὁ δὲ σπηλαίοις ἐνδιατέτριφε μηδ' ἀτενίσαι τῷ ἀέρι δυνάμενος, καὶ ἐν μέσοις πάλιν τοῖς θέρεσιν, ὅποτε ἄνθρωπος πᾶς παρὰ πηγαῖς ἐμφιλοχωρεῖν ἐθέλει καὶ τοῖς ἐκ δένδρων σκιάσμασι, τεχνητοῖς ἐκ ῥίπισι μάτων ἀναψυχόμενος πνεύμασιν. ἀλλ' ὁ ἀκάμας ἐκεῖνος καὶ τὰ σῶμα μὲν ἀδαμάντινος καὶ ἀνένδοτος πρὸς τὰς τοῦ ἀέρος ἐναντίας ποιότητος, ἄτρεστος δὲ τὴν ψυχὴν πρὸς τὰς τῶν ἀντιπάλων κινήσεις καὶ τὰ ὀρμήματα, οὐδὲν τι πρὸς τούτων ἐμαλθακίζετο οὐδὲ τὸ σύντονον ὑπενεδίδου πρὸς τὸ πολὺ τοῦ χρόνου καὶ τὸ τοῦ μόχθου βαρὺ. οὐδὲ καιρὸς αὐτῷ τὴν μάχην

ὠρίζετο, πάντα καιρὸν οἰόμενος ἐπιτήδειον τοῦ οἰκείου λάχους προκινδυνεύειν καὶ ὑπεραγωνίζεσθαι τοῦ τούτῳ πεπιστευμένου συμφερόντως παρὰ τοῦ κρείττονος, ἀλλ' ἦν αὐτοῦ τὸ ὅπερ ἂν ἄλλος ᾤθη τέλος ἀρχή, καὶ ὅπερ ἕτερος ἐξεργασμένος ἀρκεῖν ἂν ἐλογίσατο, αὐτὸς ὡς εἰ μὴδὲν γέγονεν ὑπελάμβανεν. οὐκ ἔφθασε γὰρ ἐν τῇδε τῇ μάχῃ στήσαι τὸ τρόπαιον, καὶ μάχης ἐτέρας καὶ ἀγώνων ἄλλων εἰσήγετο πρόφασις· καὶ ἤχει παραυτικά τὸ ἐνυάλιον καὶ οἱ θώρακες ἔστιλβον καὶ τὰ δόρατα ἔφρισσον καὶ αἱ ἀσπίδες προυβέβληντο καὶ ἡ τῆς μάχης σύρρηξις παρευθῦς, προ μαχοῦντος ἐκείνου καὶ προκινδυνεύοντος τῶν πολλῶν. καὶ γὰρ τὰ τῶν ἄλλων τὸ δόρυ τούτου προυλάμβανε, καὶ ὁ ἵππος τοὺς τῶν ἐτέρων υπερήλλετό τε καὶ υπερίπτατο, καὶ ὁ πολέμιος ταῖς αὐτοῦ χερσὶν ἐτιτρώσκετο, καὶ πάλιν νίκη καὶ πάλιν μέγα τὸ τρόπαιον.

9 Οὕτως αὐτοῦ τὰ τῆς μάχης ἀλληλουχούμενα καὶ οὕτως αὐτοῦ τὰ τῆς νίκης περικροτούμενα. τί γοῦν θαυμαστόν, εἰ τοσοῦτος ὢν τὴν ἀνδρείαν, τοιοῦτος δέ γε τὴν φρόνησιν, κατ' ἄμφω δὲ τοῖς ζύμπασιν ἀπαράμιλλος, οὕτω δὲ καρτε ρικός πρὸς τὰ μάχιμα, ἐς τοσοῦτον πλάτος τὰ τῶν Ῥωμαίων ἐμεγέθυνεν ὄρια, ὢν ὀπόσον τὸ μέγεθος καὶ ἡλικὸς ὁ δρόμος ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἶδε σύμπας τε Ῥωμαῖος καὶ ὁ ἐπιχωριάζων ἀλλογενής. ἐῶα μὲν λῆξις ὑπετέθη πᾶσα τῷ βασιλεῖ τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερωθεῖσα χειρὸς, πάντα δὲ τὰ κύκλω ταύτης ὡς οὐδεπώποτε καθημέρωνται. ὁ γὰρ Πέρσης τὴν ἡσυχίαν φιλεῖ ὁ τὰς μάχας ἔχων ἐντρύφημα, ὁ ταχὺς ἐφαλέσθαι καὶ σκυλεῦσαι καὶ ἐκφυγεῖν· τούτου καὶ τὸ τόξον κεχάνωται καὶ τὸ βέλος οἱ κατέθραυσται καὶ τὸ δόρυ συγκατέτριπται, πολλὰ παθόντος ἐν διαφόροις ἐναντιώσεσι καὶ πολλοὺς τῶν οἰκείων ἀποβαλόντος καὶ τῶν περιφανεστέρων ὀλέσαντος. περαιωθήτω μοι καὶ πρὸς τὰ ἀντίπεραν ὁ λόγος, λέγω δὴ τὰ ἐσπέρια. τίνοι ἂν κατὰ νοῦν ἐπήει ποτὲ ὁ τοσοῦτος εὐδαιμονισμὸς Ῥωμαίων καὶ τὸ περιδόξον; ποῖος νοῦς τοιαῦτα δὴ τάγαθὰ γενήσεσθαι ἡμῖν ὑπετόπασεν; πᾶσα δυσμὴ τοῖς τοῦ βασιλέως πίπτει ποσὶ καὶ γόνυ κλίνει καὶ δεσπότην πεφήμικε. Τριβαλλὸς ἡμῖν ὀρίζει τὰ τῆς ἐσπέρας, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτός, εἴ γε καὶ δοῦλος λογογραφεῖται καὶ ὡς θεράπων ὑποκύπτει τῷ βασιλεῖ καὶ δύναμιν στρατιωτικὴν ὡς ὑπόφορος διδόναι καταναγκάζεται. Μυσὸς ἐτέρωθεν τάχα περιγράφει τὰ ὄρια, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς περιγράφει· τὸ γὰρ ἀληθὲς καὶ οὗτος τοῖς ὑπὸ τοῦ βασιλέως συντάττεται. μικρὸν περὶ τὴν ἐσπέραν τὸ σπαῖρον ὅπερ οὐκ ἐπεφθάκει χειρῶσασθαι, τὰ περὶ Πελοπόννησόν φημι καὶ τὸν Εὐριπὸν καὶ ὅσαπερ ἔτι τοῖς Ἰταλοῖς τυραννεῖται καὶ ὑποτέταται.

10 Τοιαῦτα ἐκείνου τὰ ἀγωνίσματα, τοιαῦτα ἐκείνου τὰ κατορθώματα. ταῦτα Ῥωμαίους πείθει θρηνεῖν, ταῦτα στέ νειν βιάζει καὶ κρουνηδὸν τῶν ὀφθαλμῶν ἐκπέμπειν τὰ δάκρυα, τῶν προτέρων μὲν μεμνημένων δυσπραγημάτων καὶ ὢν τὴν πεῖραν οὐκ ἂν τις οὕτως ἠλπισεν ἐκφυγεῖν, ἐν ὑστέροις δὲ τῶν λαμπρῶν καὶ περιβοήτων ἀριστευμάτων, ἐξ ὧν ἡμῖν τὰ τῆς εὐπραγίας καὶ ὁ μέγας οὗτος εὐδαιμονισμὸς ἐπεισῆρρηκε καὶ τὸ ἐν γλώσση ἀπάντων κείσθαι ὡς τῶν ἄλλων ὑπερκειμένους ἐν πλουτισμοῖς, ἐν εὐετηρίαῖς, ἐν εὐτυ χήμασι, πάντας δὲ ἐχθραίνοντας πεφοβῆσθαι καὶ συνεστάλ θαι συμβέβηκεν, ἀνδρειοτέρους ἀπάντων ἀνθρώπων ἡγημένους εἶναι Ῥωμαίους, ὑπ' ἐκείνῳ τῷ γενναιοτάτῳ καὶ στρατιώτῃ καὶ στρατηγῷ καλῶς ἐκπαιδευθέντας τὰ ἐνυάλια καὶ τὸ μὴ τετρεμαίνειν ἐξησκηκότας ἀντίπαλον, κατὰ ξιφῶν δὲ κυβιστᾶν εἰ δεήσειεν, οὐχ ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν μόνον μαχομένους εἰ τύχοι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐφιεμένους τὸ τολμηρότερον.

11 Οὕτω χρέος Ῥωμαίοις τὸν βασιλέα πενθεῖν, οὕτως ὀφειλὴ ἀπαραίτητος τὸν σφῶν δεσπότην ἀπολοφύρεσθαι. ἔδει δὲ κάμει, ὧ παρόντες, πάλαι ρητορεύειν δεδυνημένον καὶ τὴν γλῶτταν ἐν τῷ λέγειν γε τεθηγμένον μὴ τοιούτοις λόγοις

δεξιούσθαι τὸν αὐτοκράτορα μηδὲ τῶν τοσούτων εὐεργετημάτων οὕτως ἀμείβεσθαι· οὐ λέγω δὴ τὰς κοινὰς ταύτας καὶ πανδήμους εὐετηρίας ὧν καὶ κοινὴ ἢ ἀπόλαυσις, πόλεων φημι ἀναρρύσεις ἐτέρων τε ἀναστάσεις ἢ ἀνοικοδομήσεις, ἐχθρῶν καταπτώσεις, ἐνίων δὲ καὶ καταδουλώσεις, οὐδὲ τὴν ἀπάντων Ῥωμαίων ἐλευθερίαν καὶ εὐεξίαν, οἷς ἢ τῆς δουλείας νόσος παρὰ τοῖς ἐναντίοις τὸ ἐπονείδιστον, οὐδὲ τὴν τοῦ γένους πλάτυνσιν εἴτε ὑψωσιν ἢ ὅπως ἂν τις ἐθέλη καλεῖν· οὐδὲν ἐκ τούτων φημι τῶν κοινῶν, ἀλλ' ἤδη ἕτερόν τι καὶ προσφιλέστερον. ἐξ ἐκείνου γὰρ τοὺς λόγους εἰλήφειμεν καὶ ὅπερ νῦν ἐσμεν ἐγεγόνειμεν, τῷ βασιλεῖ ἀνατεθραμμένοι καὶ προστάγμασιν ἐκείνου καὶ ἀναλώμασι πεπαιδευμένοι τὰ λογικά. ἔδει γοῦν ὡς ἔφην μὴ τοιοῦτοις λόγοις ἀλλ' ἐτέροις σεμνύνειν αὐτόν, εἴτουν οὐ θρηνητῆ ρίσις ἀλλ' ἐπαινετηρίσις, οὐ γοεραῖς ταῖς φωναῖς ἀλλ' εὐφημούσαις ταῖς λαλιαῖς, οὐδὲ δεδακρυμένοις προσώποις αὐτῷ προσυπαντᾶν, ἀλλὰ φαιδραῖς καὶ γεγανωμέναις ταῖς ὄψεσιν. οὕτως ἡμᾶς ἔδει τοὺς λόγους ποιεῖσθαι καὶ οὕτως ἐκείνον ἀμείβεσθαι. ἀλλὰ τούτους μὲν περιεῖλε τῷ τότε μετὰ τῆς συγχύσεως τῶν πραγμάτων καὶ ὁ καιρός· πάλαι γὰρ μοι ταῦτα τὴν γλῶτταν ἐπέδησεν, ὅπως δὲ καὶ ὁ, του χάριν λέγειν οὐκ ἔνεστι· τέως οὖν γε ἐπέδησεν. ἀλλὰ νῦν ἢ τοῦ βασιλέως μετάστασις λύει ταύτην κακῶς καὶ διαρρήσσει τοὺς δεσμούς δυστυχῶς, καὶ ῥήτωρ ἐγὼ δυστυχέστατος ἐπ' ἀκροαταῖς ὑμῖν βαρυπενθέσι καὶ μελανείμοσι τὴν ἀπαγγελίαν ἐπεξεργαζόμενος.

12 Ἄλλ' ὦ τί πάθω; πῶς ἂν ἐξειπῆν δυναίμην τοῦ κατασχόντος πάθους Ῥωμαίους τὸ μέγεθος; πῶς ἂν λόγῳ παραστήσαιμι τὸ συμβάν; εἰ γὰρ ἐνὸς ἀγαθοῦ στρατιώτου πεσόντος ἢ στρατηγοῦ τὸ σύμπαν ὀλοφύρεται στρατεύματα καὶ ἀποκλαίεται τὸ δυστύχημα, πῶς τοσούτου βασιλέως καὶ τοιοῦτου τὴν ἀρετὴν τὸ βιοῦν μεταλλάξαντος, οὐ τὰς ἀπείρους νίκας καὶ τὰ κατ' ἐχθρῶν ἀριστεύματα μακρὰ τινες βίβλοι παρὰ σοφῶν συντιθέμεναι δυσχερὲς ἂν ἦν ἐφερμηνεῦσαι πρὸς τὴν ἀκρίβειαν· πῶς οὖν τοιοῦτου συνηνηκότος Ῥωμαίοις τοῦ δυσπραγήματος οὐ πᾶς τις ἀπλέτοις τοῖς κωκυτοῖς ἀποκλαύσεται καὶ βύθιον τι στενάξει καὶ γοερὸν ἀνοιμῶξει καὶ ἐλεεινὸν ὀλολύξειε καὶ δρῦσει μὲν τοῖς ὄνυξι παρειάς, ἐκτιλεῖ δὲ τρίχας τῆς κεφαλῆς, τέφραν δὲ αὐτῆς καταπάσειε, καὶ ἱμάτιον σχίσει καὶ σάκκον ἐνδύσεται καὶ σύμπαν πένθιμον ὀλολύξειε; παγκοσμίους μὲν γὰρ συμφορὰς καὶ οἰκουμενικὰ παθήματα καὶ πάγκοινα ὀλοθρεύματα ταῖς ἱστορίαις προσχόντες κατὰ νοῦν ἠρυσάμεθα, σεισμούς τινας γεγενημένους δεινούς καὶ τμημάτων γῆς μεγίστων κατερειπώσεις θαλάσσης τε ἐκβρασμούς καὶ ἀνθρώπων καταποντώσεις ἐμπρησμούς τε αὐθις σφοδρούς καὶ ἄστεων μεγίστων ἐκκαύσεις· πολεμεῖ γὰρ ἅπαν στοιχεῖον τὸν ἄνθρωπον καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ὁ ἀήρ, τῶν φυσικῶν ὀρίων ἐκστάντα καὶ τῆς συνήθους ὑπερβλύσαντα τάξεως· καταδρομαὶ δ' ἄλλοφύλων ἄλλοις γεγόνασι, καὶ ἐπισυμβέβηκε τὸ αἰχμάλωτον ἀνδραποδισμοῖ τε ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες σὺν ὑπομαζίοις ἡμᾶρ εἶδον τὸ δούλιον· ὑετῶν δ' αὐθις ῥαγδαίων καταφοραὶ παρὰ τισι συμβεβήκασιν, ἐξ ὧν τὸ πᾶν κατακλύζεται. δεινὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ ὄντως παγχάλεπα καὶ φυσικοῦ θανάτου βαρυαλ γέστερα· τοῦτον μὲν γὰρ οἶδεν ἢ φύσις καὶ οὐ καινὸν τὸ γινόμενον, ἐκεῖνα δὲ κινήσεις στοιχείων ἔπαιξεν ἄτακτος ἢ τύχη δεδραματούργηκεν ἄστατος.

13 Πολλὰ μὲν οὖν ἐπισυμβαίνει διὰ ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις ἀνιαρά, τὰ μὲν πλατυκώτερον τὰ δὲ ἰδικώτερον τε καὶ μερικώτερον· οὐδὲν δὲ τοιοῦτον ἀλγεινὸν ἐπιγίνεται οἷον ἀπολέσθαι ἄνδρα ἡγεμόνα, τὴν ἀρχὴν ἐπιστήμονα, καλὸν τὰ πάντα, τὸ εἶδος τὴν ἰσχὺν τὴν ἀνδρείαν τὴν δικαιοσύνην τὴν φρόνησιν, πρὸς ἐπὶ τούτοις τὴν καλοκαγαθίαν καὶ ἡμερότητα, ἃ πατρὸς λόγον ἐπέχειν τοῖς ὑπὸ χεῖρα τὸν κρατοῦντα ποιεῖ. ἀλλὰ τὰ μὲν τῆς ἀνδρείας ἐκείνου γνωρίσματα τοῦ στερροῦ καὶ καρτερικοῦ καὶ βεβηκότος ὡς τὸ τετράγωνον, τοῦ ὀξυτέρου πνεύματος ἢ πυρὸς

ὁπότε καιρὸς καλοῖ καὶ ἀκμὴ κατεπεῖγει καιροῦ, κατὰ ταῦτὰ δὲ καὶ τὰ τῆς φρονήσεως σύμβολα, ἢ πασῶν τῶν ἀρετῶν ὑπερτέθειται ἢ μᾶλλον κρεῖττον εἶπεν ἢ τὰς ἀρετὰς εἰδοποίησε καὶ ἄρε τὰς εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι πέπεικε, τούτων δὲ πάντων ὡς ἐνὸν ἡμῖν καὶ ὡς ὁ καιρὸς δίδωσιν οἱ χαρακτῆρες καὶ τὰ ἰνδάλματα προκεκέντηνται· ἐπεὶ δὲ καὶ καλοκαγαθίας καὶ ἡμερότητος ἐμνήσθημεν, ἐνταυθὰ μοι τοῦ λόγου τὰ δάκρυα προπηδᾷ ἀναλογιζομένω τὴν τούτου περὶ τοὺς ἐπταικότητας συμπάθειαν, οἶμαι δὲ καὶ πάντες ἐν τούτοις πλέον θρηνήσετε. ἀναπολέσατε καὶ γὰρ κατὰ νοῦν· τέθνηκέ τις καὶ ἐπὶ μεγίσταις αἰτίαις πρὸς τοῦ αὐτοκράτορος ἄνθρωπος; καὶ τοῦτο μὲν ἂν οὖν καὶ ἐπὶ χρόνοις ὀλίγοις τὴν ἀρχὴν ἀνύσαντος περιβόητον, ἐπὶ τούτοις δὲ διαπρέψαντος πόσῳ θαυμαστὸν καὶ ἐξαισίον. τίς γὰρ ἔγνω παρ' ἐκείνου τινὰ βιαίως τὴν ψυχὴν ἀπορρήξαντα, οὐ λέγω γοῦν ἐπὶ μετρίοις ἢ καὶ μικρὸν μείζουσι πταισμάσιν, ἀλλ' ἐπὶ μεγίσταις ἄγαν ταῖς ὑποθέσεσιν, ἐπὶ χαιρεκάκοις ἄγαν καὶ δολεραῖς ἐπ' ἀνταρσίαις; τὸ δὲ τελευταῖον καὶ πρῶτιστον τῶν κακῶν ἐπὶ τυραννίσιν αὐταῖς-ἅμα τε γὰρ ἦλω ὁ τυραννίδα βουλευσάμενος κατ' αὐτοῦ-ὦ δίκη καὶ ἀρετή! ὁ κατὰ τίνος τίς!- κἂν ὁποῖος ἄρα καὶ ἦν ὁ τοῦτο σκαιωρήσας τὸ δολορράφημα, εἰ μόνον ἦσθιεν ἄρτου καὶ ὕδατος ἔπινεν καὶ τῶν θνητῶν ὀνομάζετο, ἅμα τε γοῦν, ὡς ἔφην, ἦλω καὶ εὐθύς ἠλέηται, ἢ ῥίνα ἀποτμηθεὶς ἢ χεῖρα ἀποκοπεὶς ἢ, τὸ μέγιστον, ἔξορυχθεὶς ὀφθαλμούς· ὁ πρῶτος ταῦτα τοῦ δρᾶματος, πολλοὶ δὲ τῶν συνιστόρων οὐδ' ἐγίνωσκον τὴν ὀργὴν οὐδὲ τὸν χόλον ὑπέμενον, ἀλλ' εὐθύς ὑφωρῶντο καὶ ἀπελύοντο. ταῦτα δὲ οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δις καὶ πολλακίς ἐπισυνέβησαν. ἀκεῖνος μὲν οὕτως ἀφίει τοὺς δεινοὺς καὶ παλαμναίους ἀλάστορας τοὺς περὶ αὐτὸν ὀφθέντας κακοὺς, οὓς εὐηργέτει τὰ μάλιστα καὶ οἷς ἀπειροπλάσια τὰ δωρήματα, θεὸς δὲ καλῶς τὰς κρίσεις ἐδίκασεν. ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς ἠλέει, ἦδει γὰρ σκεπόμενος πρὸς τοῦ κρεῖττονος, ὁ δὲ ἐμαστίγου καὶ ἐπληττε τὸν μὲν νόσοις ἀνηκέστοις καὶ μακροχρονίοις ταῖς κατακλίσεσι, τὸν δὲ καὶ αἰφνιδίῳ θανάτῳ τὸν πάντα χρόνον ὑγιῶς τοῦ σώματος ἔχοντα, ἄλλον πολλοῖς περὶ μάχην συνόντα μόνον ἀποχωρήσας καὶ οἷα σκοπὸν φλαύρου ἀνδρὸς ὑποθέμενος ὀϊστεύματι, καὶ ἀπλῶς εἶπεν ἅπαντας ἄρδην τῷ τῆς γῆς μυχῶ παραπέπομφεν· οὕτω θεὸς οἶδε διεκδικεῖν τοὺς ἐπ' ἐκείνῳ ἐλπίζοντας, καὶ οὗτοι πρὸς καιρὸν τῶν ἐγκλημάτων τούτους ἀνήσουσι.

14 Τὰ δ' ἄλλα τῆς ἰλαρότητος αὐτοῦ καὶ πραότητος ποῖος ἂν καυχῆσαιτο ἐξυμνήσασθαι; καὶ Δαυὶδ ὁ πραότατος-ἰλήκοι δὲ οὐτοσί-ὑπ' ἐκείνου ἂν οἶμαι μόνου νενίκηται. ἡμᾶρ τανε γὰρ τις, καὶ μέχρι λόγων ἢ κάκωσις ἢ μετρίων πληγῶν, τὸ δεινότερον. ὑπέμενε δὲ καὶ λόγους τραχυτέρους ἐκ θραυστομούντων προφερομένους, ὡς ψόφους εἰς ἀέρα διαλυομένους οἰόμενος, καὶ πράξεις ἀτακτοτέρους διέφερον, ἀντισταθμίζεσθαι γνοὺς ὑπὸ θεοῦ τοῖς ἔλεοῦσι τὸν ἔλεον καὶ τῷ φιλανθρώπῳ ἀντιμετρεῖσθαι ἡμῖν τὸ φιλάνθρωπον. ταῦτα ἐκείνου καὶ τὰ τῆς πραότητος σύμβολα, ταῦτα τῆς προσηνοῦς καρδίας τεκμήρια, οἷς θεὸς ἐπιγάννυται, οἷς ἐπιχαίρει σύμπαν ὑπήκοον.

15 Ἔγωγε μὲν, ὦ παρόντες Ῥωμαῖοι οἱ τῷ πάθει συνειλεγμένοι καὶ πρὸς θρηνωδίας ἑαυτοὺς εὐτρεπίσαντες, ἐκπέπληγμαι μὲν ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων τοῦ αὐτοκράτορος ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀβύσσου τῶν ἀρετῶν καὶ τοῦ ἀπείρου τῶν ἀριστείων χεύματος. ἀδυνατῶ δὲ ὅλως πρὸς περιήγησιν, καὶ βούλομαι μὲν ἐξεῖπεν τι τῶν ἀριστουργημάτων αὐτοῦ καὶ τι τῆς καλοκαγαθίας συμπλέξασθαι, ἀλλ' ἀπειρία τυγχάνει καὶ ἐν ἀμφοῖν, καὶ ἐν οἷς ἂν ἄλλος εἶχε λέγειν πολλά, ἐν τούτοις ἔγωγε πάσχω τὸ ἀναυδον, καὶ τὸ πολὺ τῆς πλημμύρας τὸ λειψυδρεῖν προξενεῖ, ὡς ἐν τοῖς τῶν ἀγγείων συστόμοις εἶπερ ἄθροον ὕδωρ ἐπενεχθῆ οὐκ οὐκ εὐρίσκει παρείσδυσιν. οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τισὶ μεγίσταις συμβαίνει τῶν ὑποθέσεων, αἱ προσυπαντῶσι ποσῷ τε ἀπλέτῳ καὶ ὑπερφυεῖ μεγέθει τοῖς γράφοις. θαυμάζεται μὲν Τίτος ὁ καῖσαρ ὅτιπερ

ἐν καιρῷ αὐχμοῦ παρόντος ἅπαντος τοῦ στρατεύματος ἀποβάς τοῦ ἵππου εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας ἀνέτεινεν «αἰδέσθητι ταῦ τας» λέξας «θεέ, αἵτινες οὐκ ἔχουσιν αἶμα ἀνθρώπειον, καὶ πέμψον ὑετὸν ἐπὶ γῆς», καὶ παραυτὰ φασιν ὕσαι ῥαγδαῖον ἐπὶ σφίσιν αὐτοῖς. ἐπαινεῖται καὶ ὁ τοῦ Ἰσραὴλ Ἰωσήφ σιτοδότης Αἰγύπτου γενόμενος καὶ προΐδων τὸν καιρὸν καὶ καταπραγματευσάμενος τὸν καιρὸν. τοῦ δὲ ἡμετέρου βασι λέως τὰς χεῖρας κρειττόνως ἂν οἶμαι τὸ θεῖον ἠδέσθη. τοῦ γὰρ Τίτου τὴν αὐτοκρατορίαν χρόνος διέγραψε μέτριος, αὐτοῦ δὲ τὴν κραταρχίαν αἰὼν ἐγνώρισεν οὐ σμικρός, ἐν ᾧπερ ἅπαντι οὐ λύθρου αἴτιος ἀνθρωπίνου γεγένηται οὐδὲ βρότον ἔσχεν ἢ γῆ παρά τῶν ἐκείνου πεπαλαγμένον χειρῶν. τάχα γοῦν οὐχ ὑετὸν μόνον εἴπερ ἐβούλετο καθεῖλκυσεν ἐκ νεφῶν, ἀλλὰ καὶ πέτραν διέρρηξε καὶ ὕδατα εὐθύς διερ ρύησαν καὶ διὰ θαλάσσης ἔβη ὡς διὰ χέρσου στερρᾶς* τὰ Μωσαϊκὰ πληρῶνται στρατεύματα. Ἰωσήφ δὲ τὴν σιτοδοσίαν ἐμιμήσατο μὲν, πλὴν οὐχ οὕτως οὐδ' ἐπ' αἰσχροκερδέσι τοῖς λήμμασι· προῖκα γὰρ τὰ πλείω τοῖς δεομένοις ἀπεχαρίζετο, οἷς καὶ ἐς αἰὲν τὸν ἔλεον ἐδαψίλευε.

16 Πᾶσι μὲν οὖν ἦν ὑπανοίγων σπλάγχνα φιλάνθρωπα, μάλιστα δὲ τοῖς παρειμένοις τὰ ἄρθρα καὶ λελωβημένοις τὰ σώματα, ὧν τὸ δάκρυον λουτρὸν ἂν ἐκείνῳ πάντως ἐγεγόνει καθάρσιον καὶ σμῆξις ρύπου σωματικοῦ. τί τοῦ Νῶε τὸ θαυμαστὸν καὶ ἐξαιρέτον; οὐ τῆς κιβωτοῦ ἢ διάσωσις ἐν παγκοσμίῳ κατακλυσμῷ; τῷδε οὐ κιβωτὸς μεῖζων καὶ τιμιωτέρα, ἢ πᾶσα Ῥωμαίων χθῶν, διασεσωσμένη κοσμικοῦ καὶ παμφόρου τοῦ κλύδωνος, καὶ καθαρά ζῶα τὰ γνήσια ταύτης γεννήματα κατὰ πλῆθος ὑπεραραμμένα τῶν χαλεπῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀκαθάρτων πλήθη τοῖς καθαροῖς συνεισάξασα καὶ καταποντισμοῦ μὲν ἐξοίσουσα τοῦ φαινομένου σαρκικοῦ, τὸ πλεόν δὲ καὶ τοῦ νοητοῦ διασώσουσα; οὐχ ὁρατε τὴν ἄπειρον πληθὺν τῶν Σκυθῶν; τούτους καὶ τῆς ἐξ ἔχ θρῶν προσδοκωμένης βλάβης αὐτὸς ἠλευθέρωσε καὶ τῷ λουτρῷ τοῦ βαπτίσματος λύμης τῆς ψυχικῆς ἀπεκάθηρε· καὶ νῦν εἰσι Χριστοῦ πρόβατα, λύκοι ὄντες τὸ πρῖν, ὑπὸ Χριστῷ τῷ πρώτῳ ποιμένι καὶ ἀρχιποιμένι πρὸς χλόης τόπον καὶ σωτηρίας καθοδηγούμενοι, καὶ κύνες δὲ ἐν καιρῷ τῶν κινουμένων καθυλακτοῦντες κατὰ τῆς τοῦ δεσπότη κληρονομίας καὶ τῶν θρεμμάτων αὐτῶν. ἄρ' οὐκ ἔστι ταῦτα θαύματος ἄξια; ἄρ' οὐκ ἐγγὺς τῶν Μωσαϊκῶν ἐκείνων σημείων τε καὶ τεράτων, δι' ὧν θεὸς ἐδοξάζετο; τὸ δὲ τῶν Ἰουδαίων πενθήσει τις; οὐς ἔθνος τοσοῦτον καὶ ἀπριξ ἔνταλμάτων τῶν παλαιῶν ἀντεχόμενον καὶ τῆς σκιᾶς μεταποιοῦμενον καὶ τοῦ γράμματος οὕτω ῥᾶον καὶ παρ' ἐλπίδα πᾶσαν πρὸς τὴν χάριν θᾶσσον καὶ τὴν ἀλήθειαν μετηγάγετο, λόγοις καταπέισας τοὺς ἀτεράσμονας καὶ δώροις καταμαλθάξας τοὺς σκληρογνώμονας, οὐ τῶν ἐτησίων μόνον φόρων πολλῶν ὄντων καταφρονήσας, ἀλλὰ καὶ προσεπιδουὺς πολλαπλασίονας δωρεάς.

17 Ταῦτα εἴπερ τις ἐξυμνεῖν κατὰ μέρος ἐβούλετο, δέκα ἂν αὐτῷ ἐπῆρκεσαν γλῶσσαι, ὅσας ἐπηύξατο πλουτῆσαι ὁ ποιητής; ἔγωγε ἂν οἶμαι οὐδ' ἂν ἑκατὸν ἢ τούτων πλείους οὔσαι κατὰ τὴν ἀξίαν εὐφήμησαν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως, εἰ πρὸς ἐγκώμιον ἐχώρησέ τις τὸ δυσκατόρθωτον, τάχα δὲ καὶ ἀδύνατον. ἐμοὶ δὲ οὐ λόγος εὐφημίας τὸ προβαλλόμενον, θρήνων δὲ πάντως καὶ ὀδυρμῶν· οὐ γὰρ ἐγκωμιάζειν ἀφίγημα, ἀλλὰ στενάζειν τοῖς λόγοις συνεληλύθαμεν. ναὶ γοῦν καὶ θρηνητέον ἡμῖν καὶ δακρυτέον τὸν αὐτοκράτορα ἄρ' οὖν, ὧ Ῥωμαίων πληθὺς, πάντη καὶ ἐς αἰὲν [εἰ]δακρύνειν θέμις ἡμᾶς καὶ μηδένα χρόνον σχεῖν τοῦ πάθους ἀνακωχῆν; μὴ λόγον χαρμονῆς ἐπιβαλεῖν τῇ ψυχῇ μηδ' ἠδονῆς μικράν τινα δρόσον τῇ καρδίᾳ σταλάξασθαι, ἢν πάντων μὲν κόρος ἐστίν, ὡς τῇ ποιήσει καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ; καὶ εἰ τῶν ἠδέων, πολλῶν γε πλεόντων λυπηρῶν. καὶ πῶς ἂν γένοιτο τοῦτο, φαίη τις ἂν, ἢ πῶς ἂν πηλίκης συμφορᾶς φανείημεν ἐπιλήσμονες; εἰ πρὸς τοῦτο γε ἀποροίητε,

αὐτὸς ἐγὼ προσεπάγω τὴν λύσιν. αὐτὸς γὰρ ὑμῖν τὸ πάθος παραμυθήσομαι, αὐτὸς τὸ πάθος τῆς συμφορᾶς κουφότερον ἀπεργάσομαι, ψυχαγὼ γίας πόμα ὑμῖν ἀρτύσας καὶ συγκεράσας πρὸς παρηγόρημα. ἔστι τῆ ποιήσει φάρμακον γινωσκόμενον, ὃ πρὸς Αἰγυπτίας τινὸς γυναικὸς ἢ Τυνδαρίς Ἑλένη χάριν ἐδέξατο· «τοῦτό» φησιν «εἰ πίων τις τύχη ποτέ, οὐκ ἂν εἰς ἡμᾶρ ἐκεῖνο λύπης κέντρον τὴν καρδίαν αὐτοῦ νύξει, οὐδ' ἂν πατήρ ἢ μήτηρ ἢ ἀδελφὸς τεθνηκότες κείνται πρὸ ὀφθαλμῶν». ὅ,τι μὲν οὖν τὸ τοιοῦτον φάρμακον βούλοιο, εἰδοίη ἂν Ὅμηρος καὶ οἱ τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ βακχεύομενοι. ἔγωγε, ὦ Ῥωμαῖοι, οὕτω καταποθέντας πάντας εἰδὼς τῷ πελάγει τοῦ ἐπισυμβάντος ὑμῖν ἀνιαροῦ συναντήματος καὶ τῷ τῆς λύπης καταβαπτισθέντας ἢ καὶ παρασυρέντας ρεύματι, αὐτὸς ἐξάξαιμι πρὸς ἀναψυχὴν καὶ φάρμακον ὑμῖν ἐκκεράσαιμι οὐκ εἰς ἡμᾶρ ἐνδεδυνημένον παύειν τῆς θυμαλγίας κατὰ τὴν ῥαψωδίαν τοὺς πίνοντας, ἀλλὰ καὶ ἐς ἅπαντα χρόνον, ἀλλὰ καὶ ἐς αἰῶνας ὄλους τοὺς ταῖς ἐκάστων συμπαραμετρομένους βιώσει.

18 Τάχ' ἂν ζητεῖτε τὸ φάρμακον καὶ ὅ, τι ἂν εἴη τοῦτο κατὰ νοῦν ἀναστρέφετε; ἔστι δὲ λόγος. τοῖς λογικοῖς μὲν λόγοι τὰ φάρμακα ὡς αἱ βοτάναι τοῖς σώμασιν. ἔστι δὲ οὐ καινὸς οὗτος οὐδ' ὑμῖν ἀγνοούμενος, εἰ καὶ τρόπον ῥηθείη καινότερον. ὑμεῖς μὲν, ὦ Ῥωμαῖοι, τεθνάναι ἠγεῖσθε τὸν βασιλέα· ὁ δὲ γε οὐκ ἐτεθνήκει, ἀλλὰ καὶ πάλιν μένει βῖων. μὴν ἀπορεῖτε περὶ τοῦ λόγου καὶ ὅπως ἂν πέφυκε τοῦτο οὐκ ἔχετε ζυμβαλεῖν; ἀληθῶς ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ζῆ. οὐ λέγω ζωὴν τὴν τῆ νοερᾶ ψυχῆ σύμφυτον, καθ' ἣν ἅπαντες τεθνηκότες οὐ θνήσκομεν, ἀλλὰ τὴν ἐνταῦθα λέγω ζωὴν τὴν φαινομένην τοῖς ὄμμασιν. ἢ οὐχ ὄρατε τὸν βασιλέα αὐτὸν τὸν υἱὸν ἐκείνου θεώμενοι; οὐκ αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστιν οὗτος; οὐ χαρακτήρσι σωματικοῖς, οὐκ ἰδιώμασι ψυχικοῖς ἐκείνω ἀντικρὺς ἀφωμοίωται; οὐκ ἔμψυχος ἐκείνου εἰκὼν, οὐ φύσεως ἀγαλματούργημα τῆς αὐτῆς; οὐ τῷ πατρὶ συνῆρχεν ἐκ γενετῆς, οὐκ ἐπὶ τῶν αὐτῶν οἰάκων συνῆν τῷ τῆς ὀλκάδος κυβερνήτῃ τῆς κοσμικῆς, οὐ τῶν ἠνιῶν συναντε λαμβάνετο τοῦ οἰκουμενικοῦ δίφρου καὶ τοὺς ἀγῶνας διήνυεν; αὐτὸς οὖν ἐκεῖνος ὁ βασιλεὺς ὁ ἡμέτερος, ὥστε μόνον οὐ δέον πενθεῖν, ἀλλὰ καὶ χαίρειν χρεῶν, τὸ παράδοξον. τὸ γὰρ οὕτως τὰ τῆς ἀρχῆς ἐκεῖνον διευθετίσασθαι καὶ εἰς αὔξην τὰ τῶν σφετέρων σχοινοισμάτων τοιαύτην ἀπαγαγεῖν πλήρη τε γενέσθαι χρηστῶν ἡμερῶν, μὴ βιασθῆναι δὲ τὴν διάζευξιν τῆς ψυχῆς, φυσικοῖς λόγοις ὑποχαλασθείσης τῆς ἀρμονίας αὐτῶν, τοιοῦτω δὲ υἱῷ παραδοῦναι τὸ κράτος καὶ τὴν ἀρχὴν, καλῶ μὲν ἰδέσθαι, νοῆσαι δὲ γε καλλίονι, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀρχικωτάτῳ τὴν ἀρετὴν, καὶ οὕτω δὴ συμβῆναι τὰ πράγματα, ὡς μηδὲ γνωσθῆναι σχεδὸν τὴν τῆς ἡγεμονίας τοῖς ὑπηκόοις μετάθεσιν, πῶς οὐκ ἂν μᾶλλον ἡδονῆς ἢ λύπης ταῦτα παραίτια γένοιτο; ἄνδρα καὶ γὰρ τεθνηκότα ἐπὶ υἱῷ καλῷ τε καὶ ἀγαθῷ καὶ ὁ τοῦ δήμου λόγος οὐκ ἀποθανεῖν ἀποφαίνεται.

19 Χαίρετε γοῦν, φῦλα Ῥωμαίων, χαίρετε καὶ τὰς φρένας γανύσκεσθε καὶ λόγοις ἡδυτέροις τὰς τῆς καρδίας πτύχας εὐφραίνετε. τοιοῦτου γὰρ ἠύμοιρήκαμεν αὐτοκράτορος- θαρρούντως τὸν λόγον ἐρῶ-οἶον οὐποτ' ἂν τὰ τῶν Ῥωμαίων ἠτύχηκε. νῦν γοῦν εἴπερ ποτὲ τοῖς Ῥωμαίοις ἐλπίς, ὡς τὰ τῆς εὐετηρίας ἐπαυξηθῆ καὶ τὰ τῶν εὐφραι νόντων καταπτωθῆ· νῦν παγκόσμιος εὐφροσύνη γενήσεται εἰρήνης βαθείας ἐμφιλοχωρησάσης τῆ γῆ, εἰρήνης ἐξ ὀθνείων, εἰρήνης καὶ ἐξ ἰθανῶν, πάντων ἡμέρων ἐμβιο τευόντων καὶ ἀρκουμένων τοῖς ἑαυτῶν· οὐκ ἀδικήσει θάτερα ἕτερος, οὐχ ἄρπαγμα ποιήσει τοῦ πλησίον· ἕκαστος γὰρ ὑπὸ τὴν πίσυν αὐτοῦ τὸ τῆς προφητείας φάναι ἀναπαυθήσεται, οὐ κρίσιν παρακλαπήσεται ἢ παρελκυσθήσεται χρυσίνῳ βρῖθει τοῦ ἰσορρόπου τῆς δίκης ζυγοῦ. οἶδε γὰρ οὗτος λόγους ἀδεκάστους προφέρειν ἐν κρίσεσι, στάθμου γενήσεται τῆς εὐθυδικίας ὡς ἀπαρέγκλιτος κανὼν τῆς εὐνομίας, τῆ ἀδικία μὴ ἀντικλόμενος. οὐ πρηκτήρ

καλαμήσεται γεωργούς, οὐ γραφαὶ τὰς οἰκίας τῶν πενήτων κενώσουσιν· οἶδε γὰρ οὗτος ἐτέρας γραφάς, δι' ἃς τὸ ὑπὸ χεῖρα σωθήσεται. οὐ προστασία χώρων τοῖς θραυστέροις ἢ ἀβελτήροις δοθήσεται, ἀλλὰ τοῖς ἐπιεικεστάτοις, οὐδὲ τοῖς θηριωδεστέροις, ἀλλὰ τοῖς φιλανθρωποτάτοις· οὐ γὰρ ἀρχὴν ἀρπακτῆρ καὶ λυμεῶν χειρώσεται ἄνθρωπος, τροφὴν ἔχων ἀνθρώπων βλάβην καὶ πόμα τούτων τὰ δάκρυα, ὃς τρυφᾷ τοῖς τοῦ πλησίον κακοῖς καὶ ἀρπαγαῖς χαίρει καὶ ἐμπαροινεῖ τῇ φύσει τῷ καιρῷ καταχρώμενος, ἀλλ' αἰδοῖος ἀνὴρ ἐπιεικέστατός τε καὶ προσηνέστατος καὶ θεοῦ ὅπιν ἔχων τὸ τῆς ποιήσεως προκριθήσεται, ὁ συνέσει κεκοσμημένος, ὁ παιδεία πεπυκασμένος, καὶ ὁ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἀντεχόμενος.

20 Οὐ γὰρ ἐξ ἵπποσύνης ἢ τοξοσύνης ἢ τοῦ πέμπειν εὐστόχως βέλος ἢ κραδαίνειν εὐφυῶς δόρυ ἢ ἀσπίδα προβάλλεσθαι δεξιῶς οὐδ' ἐκ ταχύτερων τινῶν κινήματων τῶν μικρῶν ὄντων ἀξίων ὁ βασιλεὺς ἀρτίως ἐξώρμηται, ἅπερ ὡς ἐν μέρει παιγνίων πάλαι τούτῳ νενόμισται, εἰ καὶ εἰς ἄκρον ἐξείργασται, ἀλλ' ἐκ λόγων καὶ βίβλων καὶ φιλοσοφίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐκ μαθημάτων καὶ ἐξ ἀκροτάτης τῶν ὄντων γνώσεως, ἀνάγκη γοῦν πᾶσα γενήσεσθαι τὸ θρυλλούμενον. ἔφη καὶ γὰρ τις τῶν παλαιτέρων ἐπιστημόνων ὡς τότε παύσουσι τῶν κακῶν αἱ πόλεις καὶ ἐμπεριπολεύσει ταύταις τὰ ἀγαθὰ, ὅτε φιλοσοφήσουσι βασιλεῖς ἢ βασιλεύσουσιν οἱ φιλόσοφοι. ἐν τούτῳ δὲ καὶ ἄμφω συμβέβηκε· βασιλεὺς καὶ γὰρ ὢν εἰς ἄκρον πεφιλοσόφηκε καὶ φιλόσοφος γενησόμενος κραταιότερον βεβασίλευκεν. οὐχ ὄρατε τοῦτον ἀριπρεπέστερον τοῦ Ὀμηρικοῦ Ἀγαμέμνονος, ὃν ἐκεῖνος εἰσάγει ἵκελον ὄμματα καὶ κεφαλὴν τερπικεραύνῳ Δίῃ, ζώνην δὲ Ἄρει, στέρνον δὲ Ποσειδῶνι; οὐδ' ἂν βασιλεῖ ἀνδρὶ εἰοικέναι αὐτὸν εἴποιμι, ἀλλὰ γε κατὰ τὴν Πυθίαν δίζω ἢ θεὸν ὀνομάσαι ἢ ἄνθρωπον· νικᾷ δὲ μᾶλλον θεὸν αὐτὸν καὶ εἶναι τε καὶ κικλήσκεσθαι. οὗτος ἐκ φιλοσοφίας θεοειδῆς ἀναπέφανται καθάπερ ἐκ γένους μὲν βασιλεύς, ἐκ δὲ φύσεως ἰσχυρός, ἐκ δ' ἀρετῆς ἀνδρεῖος, ἐκ δὲ τῶν πραγμάτων πανάριστος.

21 Ἄν οὖν ὡς στύλον ὄντα Ῥωμαίοις αὐτῶν εἰς ὕψος αἴροντα τὰ φρονήματα κλάειν τὸν αὐτοκράτορα βουληθείημεν, ἰδοὺ στύλος ἄλλος ἡμῖν, τάχα δὲ καὶ στύλος πυρὸς τὸν νέον καθοδηγῶν Ἰσραὴλ εἰς ἐπαγγελίας γῆν, εἰς γῆν γάλακτος κρουνοῦς καὶ μέλιτος ἀπορρέουσας, ἐξ ἧς κακῶς ἀπερρίφημεν· ἂν ὡς πύργον ἐντὸς πάντα φρουροῦντα καὶ ἀκίνδυνα διασώζοντα, ἰδοὺ πύργος ἐρυμνότερός τε καὶ ἀσφαλέστερος. δότε γὰρ μοι λέγειν τὸ ἀληθές· οὐδὲ γὰρ ἀγανακτήσει πατὴρ τὰ κρείττω τοῦ υἱέως ἀκούοντος ἐν ὀνόμασιν, ὃν μείζω καλῶς ἐγνώρισεν ἐν τοῖς πράγμασι· συχνὸς γὰρ χρόνος ἐξ ὅτου πάντων ἀνθρώπων καὶ ἑαυτοῦ κρείττω τοῦτον ὁ πατὴρ ἀπεφαίνετο. πείθει γοῦν με καὶ ἡ τοῦ βασιλέως ἀπόφανσις καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἐνάργεια τοιαῦτα περὶ τοῦ βασιλέως διαμαρτύρεσθαι· ἐπεὶ γοῦν τὸν λόγον ἔχετε βέβαιον ὅτι μηδ' ἀμφαγνοεῖτε τὴν πρόρρησιν, ἐχέσθω τῶν προτέρων μοι ὁ εἰρμός. ἂν οὖν ὡς δένδρον πάντα περιπυκάζοντα τὸν παρελθόντα ζητήσωμεν, ὡς ἐκ τῶν λυπηρῶν τὰ ὑπ' ἐκεῖνον σκιαζόντα, ἰδοὺ δένδρον ἄλλο περιφανέστερον ὅσῳ καὶ χλωροτέροις φύλλοις κομῶν καὶ ἐπιβρῖθον καρποῖς καὶ πρὸς μέλλουσαν καρποδοσίαν εὐθετιζόμενον· τούτου ταῖς σκιαῖς ἡμεῖς ἀναπαυθησόμεθα. ἂν οὖν ὡς κέντρον ἐκεῖνον ποθήσωμεν τὰ κύκλω περικρατοῦντα καὶ φέροντα, ἰδοὺ ἡμῖν κέντρον τρανότερον, μείζους ἐπὶ κύκλοις περιάγειν κύκλους δεδυνημένον καὶ ἄλλους ἐπ' ἄλλοις κατὰ τὸ ἄπειρον. ἂν ὡς ἥλιον ἐκεῖνον κοσμικὸν ὑπειλήφειμεν καὶ ὑπ' ἐκεῖνου καταφωτίζεσθαι ἔγνωμεν, ἤδη καὶ ἕτερος ἥλιος φανότερός τε καὶ καθαρώτερος ταῖς τῆς γνώσεως ἀκτίσιν οὐ Ῥωμαίων γῆν μόνον ἀλλὰ καὶ πάντα περιλάμπειν ἔχων τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. ἂν τοῦ συμπαθοῦς τὸν ἀπίοντα πενήθσωμεν, τοῦ συμπαθεστέρου τὸν περιόντα θαυμάσωμεν. ἂν τοῦ μετρίου ἐκεῖνον καὶ ταπεινόφρονος ἀποκλαύσωμεν, τοῦ μετριωτέρου τοῦτον ποθήσωμεν. οὐδενὸς

οὖν, ὦ Ῥωμαῖοι, καλῶν τῶν πάλαι λειπόμεθα, μᾶλλον δέ γε κρείττοσι καὶ τιμιωτέροις τούτοις ἐντετυχήκαμεν, ἀπ' εὐπραγίας εἰς εὐπραγίαν μείζω μεταπηδήσαντες.